

ความเป็นมาของปัญหา

ปัจจุบันปัญหาการวิเคราะห์สถานะที่แท้จริงของโครงสร้างสังคม - เศรษฐกิจ (Socio - Economic Formation) ของไทยกำลังเป็นประเด็นสำคัญที่สุดประเด็นหนึ่ง ซึ่งถูกหยิบยกขึ้นมาถกเถียงกันอย่างหนักทั้งในขบวนการปฏิวัติไทย แนวควงนักวิชาการและผู้สนใจโดยทั่วไป

จากผลของการถกเถียงกันในประเด็นดังกล่าว ทำให้เกิดข้อสรุปจากการศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างเศรษฐกิจ - สังคมของไทยที่แตกต่างกัน ซึ่งพอจะจัดเป็นกลุ่มได้ดังนี้

1. กลุ่มที่วิเคราะห์ว่าสังคมไทยเป็น " กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา " ได้แก่การวิเคราะห์ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พ.ค.ท.)¹ งานของอำนาจ ยุทธวิวัฒน์² งานของ คร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์³ และงานของ เหวง โตจิราการ⁴ ฯลฯ เป็นต้น

¹ ปรากฏในเอกสาร "ปัญหาการปฏิวัติประเทศไทย" ซึ่งมีความยาว 65 หน้า, และแสดงการณ 30 ปีของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.

² อำนาจ ยุทธวิวัฒน์, วิจัยสังคมไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เกษมสุวรรณการพิมพ์, 2517).

³ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, "ระบบเศรษฐกิจสังคมไทยกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา," ใน มหาวิทยาลัย 23 ตุลาคม (2522), หน้า 52 - 57 และ "แนวโน้มนการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในปัจจุบัน" ใน โรงเรียนศึกษาปัญหาสังคมการเมือง, พรรคจุฬาฯ ธิปไตย (อค์สำเนา)

⁴ เหวง โตจิราการ, "ยุทธศาสตร์ยุทธวิธีการปฏิวัติประเทศไทย," ใน ปฏิวัติสองแนวทาง, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อาทิตย์, 2524), หน้า 111 - 151.

2. กลุ่มที่วิเคราะห์ว่าสังคมไทยเป็น "กึ่งทุนนิยม - กึ่งศักดินา" ปรากฏในงานของ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา¹, พัฒนา รมย์สุต² และธีรยุทธ บุญมี³

ความเกี่ยวระหว่างแนวการวิเคราะห์ของสองกลุ่มแรกนี้ยังมีงานบางชิ้นที่เห็นว่า สังคมไทยเป็น "ทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้น - กึ่งศักดินา" อันปรากฏอยู่ในงานของ ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์⁴, ศิริ ชาติสุข⁵ และสุชาย ตรีรัตน์⁶

¹ ดร.ฉัตรทิพย์ เรียก "ระบบเศรษฐกิจศักดินาผสมนายทุน" ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าไม่แตกต่างกับ "กึ่งทุนนิยมกึ่งศักดินา" ดู ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, "วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทย," ใน เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย, ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524), หน้า 109 - 122.

² พัฒนา รมย์สุต, "วิเคราะห์ลักษณะชนชั้นในสังคมไทย," ใน สู่...ขบวนการประชาชน ศูนย์กลางนักศึกษาภาคเหนือ, ภาคใต้ และศูนย์กลางนักเรียน-นิสิต-นักศึกษาภาคอีสาน (กรุงเทพฯ : เจริญวิทยการพิมพ์, 2517), หน้า 5 - 24.

³ ธีรยุทธ บุญมี, "ปฏิวัติยุคใหม่" ใน มาตุภูมิ 7(ม.ค. 2524) : 24 - 33.

⁴ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และจำรัส ม่วงยาม, ทางเดินของชาวนาไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คอกหญ้า, 2521), หน้า 118.

⁵ ศิริ ชาติสุข, พัฒนาการทุนนิยมของไทย (กรุงเทพฯ : พิธีกรการพิมพ์, 2522).

⁶ สุชาย ตรีรัตน์, "วิเคราะห์สังคมไทยด้วยวิธีการทางเศรษฐศาสตร์การเมือง" วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 1(มกราคม - กุมภาพันธ์ 2524) : 56 - 117.

3. กลุ่มที่วิเคราะห์ว่าสังคมไทยเป็น "ทุนนิยมแบบพึ่งพาและค้อยพัฒนา" และ "ทุนนิยมแบบกึ่งเมืองขึ้น" ปรากฏในงานของ ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ¹, ทรงชัย ณ ยะลา² และ ยุค ศรีอาริยะ³

นอกจากงานที่ยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้นแล้ว ยังมีงานใหม่ ๆ ที่วิเคราะห์โครงสร้างของสังคมไทยออกมาอีกหลายชิ้น แต่ไม่อาจนำมากล่าวถึงได้อย่างครบถ้วนในที่นี้ อย่างไรก็ตามงานวิเคราะห์ที่สังคมที่ออกมาในระยะหลังนี้มิได้มีข้อเสนอในการมองสังคมไทยที่แตกต่างไปจากการวิเคราะห์ของสามกลุ่มที่กล่าวมาแล้ว แต่เป็นเพียงการยืนยันและเสริมงานวิเคราะห์ที่เคยมีผู้ทำไว้ก่อน โดยเฉพาะกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 3 เช่น บทความ 5 ชิ้นที่รวบรวมโดย "ชมรมวิจัยสังคมไทย" เป็นการยืนยันความถูกต้องของการวิเคราะห์ของกลุ่มแรกคือ "กึ่งเมืองขึ้น - กึ่งศักดินา" โดยเฉพาะบทความชิ้นที่ 5 เรื่อง "สังคมไทยปัจจุบันยังเป็นสังคมกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา" โดย วีรวิฑูร ประกายคารา⁴ ฯลฯ และงานของกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองสองชิ้น

¹ ไกรศักดิ์ เห็นว่า ประเทศไทยมีวิธีการผลิตแบบทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้น ซึ่งมีได้แตกต่างจาก "ทุนนิยมแบบพึ่งพาและค้อยพัฒนา" ดู ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ, "ความค้อยพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในชนบท" ใน 23 ตุลาคม (ฉบับที่ 2522), หน้า 43 - 44.

² ทรงชัย ณ ยะลา, "ปัญหาการศึกษาวิถีการผลิตของไทยอันเนื่องจากเหตุชนกึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา," เศรษฐศาสตร์การเมือง 1 (มีนาคม - เมษายน 2524) : 1 - 98.

³ ยุค ศรีอาริยะ, "การปฏิวัติภายในขบวนการปฏิวัติ," ตะวันใหม่ 3 (16 มีนาคม 2524) : 18 - 19.

⁴ บทความ 5 ชิ้นนี้ประกอบด้วย "รูปแบบการผลิตและศักดินาในสังคมไทยปัจจุบัน" โดยปรารภณารัตน์สุวรรณ, "รูปแบบการผลิตทุนนิยมในสังคมไทยปัจจุบัน" โดย พรอำพัน ถุดกษมา "บทบาทภาคการค้าในระบบเศรษฐกิจของไทย" โดย อัญชูลี ถวนสุข, "บทประเมิน "กรณี 24 มิถุนายน 2475" " โดย วีรวิฑูร ประกายคารา (เอกสารโรเนียว, 12 มีนาคม 2525)

คือ "ความเป็นมาและฐานะของสังคมเมืองฟ้าของไทย" และ "บททดลองเสนอว่าด้วยโครงสร้างทางชนชั้นในสังคมไทยปัจจุบัน" ¹ ฯลฯ ก็เป็นการเสริมและเห็นด้วยกับแนวการวิเคราะห์ของกลุ่มที่สาม โดยเฉพาะบทความของทรงชัย ณ ยะลา ²

ข้อสรุปต่อแนวการวิเคราะห์ของสองกลุ่มแรกมีลักษณะสำคัญร่วมกันอยู่ประการหนึ่งก็คือ เชื่อว่าระบบศักดินาอันเป็นระบบที่ครอบงำ (Dominate) สังคมไทยมาเป็นเวลาช้านานยังคงมีอิทธิพลต่อโครงสร้างของสังคมไทยทั้งในระดับฐาน (Substructure) และในโครงสร้างเบื้องบน (Superstructure) ในขณะที่เดียวกันวิถีการผลิตแบบทุนนิยมก็กำลังเคียบโตและเจาะทะลุ (Penetrate) เข้ามาในโครงสร้างสังคมไทย จนทำให้เกิดมีวิถีการผลิตสองแบบดำรงอยู่ควบคู่กัน อนึ่งทั้งสองกลุ่มนี้ก็ยังมีความแตกต่างกันอยู่บางข้อคือ กลุ่มแรก "กิ่งเมืองชั้น - กิ่งศักดินา" เห็นว่า อิทธิพลและบทบาทของวิถีการผลิตแบบศักดินายังคงอยู่ในฐานะที่ครอบงำเหนือกว่าวิถีการผลิตทุนนิยมโดยเฉพาะงานของ เหวง โศจรการ ทวีจรรย์บทความของ ชีรยุทธ บุญมี ³

. . . สังคม ๆ หนึ่งจะวิเคราะห์ว่าเป็นสังคมอะไรนั้น ต้องดูที่ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่มีลักษณะครอบงำสังคมนั้น ๆ หรือส่งผลกระทบต่อ อิทธิพลในลักษณะที่บทบาทพิเศษของสังคมนั้น ๆ สิ่งที่ครอบงำหรือส่งผลกระทบต่อในลักษณะที่ชัดเจนจะมีได้ก็เพียงอันเดียวเท่านั้น ดังนั้นการวิเคราะห์สังคมจึงต้องปรากฏภาพที่ชัดออกมาว่าเป็นสังคมทุนนิยมหรือสังคมศักดินา หรือสังคมทาสหรือสังคมกึ่งเมืองชั้นกึ่งทุนนิยมหรือสังคมกึ่งเมืองชั้นกึ่งศักดินา สิ่งที่ควบคู่กันระหว่างสองอย่างนั้นต้องวิเคราะห์ให้ถูกต้องและให้คำวินิจฉัยที่ชัดเจนไปว่าเป็นอะไรที่มีลักษณะที่ชัดหรือครอบงำ . . . ⁴

¹ กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง, "เอกสารประกอบการสัมมนาของกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองเรื่องการ "วิเคราะห์สังคมไทย" ณ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 5 ธันวาคม 2524.

² ทรงชัย ณ ยะลา, "ปัญหาการศึกษาวิถีการผลิตของไทย . . ."

³ ชีรยุทธ บุญมี, "ปฏิวัติยุคใหม่".

⁴ เหวง โศจรการ, "ยุทธศาสตร์ยุทธวิธีการปฏิวัติไทย," หน้า 131.

ส่วนกลุ่มที่สอง " กึ่งทุนนิยมกึ่งศักดินา " อธิบายถึง " การปะทะประสานกัน " ของวิถีการผลิตทั้งสอง (Articulation of Modes of Production) โดยมีได้ชี้ชัดว่าวิถีการผลิตใดมีอิทธิพลครอบงำเหนือกว่า

ส่วนการวิเคราะห์ของกลุ่มที่ 3 นั้น แตกต่างจากสองกลุ่มแรกคือ ปฏิเสธการดำรงอยู่ของวิถีการผลิตศักดินา เชื่อว่าวิถีการผลิตทุนนิยมได้เข้ามาเป็นวิถีการผลิตหลักของสังคมแล้ว " การเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎร ค.ศ. 1932 . . . เป็นการล้มอำนาจรัฐศักดินาลงและเปิดทางให้วิถีการผลิตแบบทุนนิยมอันมีลักษณะที่พึ่งพาและคอยพัฒนาของไทยและสถาปนาตนขึ้นเป็นวิถีการผลิตหลักของสังคมต่อมา " ¹ และ " . . . ชนชั้นศักดินาก็ถูกสูบเข้าไปในกลไกการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจกลายเป็นชนชั้นนายทุนไป " ² และ " ระบบเศรษฐกิจไทยทั้งระบบได้กลายเป็นเครือข่ายของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลกแล้วอย่างสิ้นเชิง " ³

อนึ่ง ส่วนที่เป็นจุดรวมกันของแนวการวิเคราะห์ของทั้งสามกลุ่มนักคือ เห็นว่าวิถีการผลิตทุนนิยมที่ปรากฏขึ้นในโครงสร้างสังคมไทยนั้นเป็นทุนนิยมที่มีลักษณะพึ่งพา (กึ่งเมืองขึ้น) และคอยพัฒนา

อย่างไรก็ตาม การถกเถียงในประเด็นดังกล่าวนี้ยังหาข้อยุติไม่ได้ว่าข้อสรุปของการวิเคราะห์ของกลุ่มใดถูกต้องและตรงต่อสภาพที่แท้จริงของสังคมไทยมากที่สุด แม้แต่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยภายหลังการประชุมสมัชชาครั้งที่ 4 ก็ยังไม่ได้สรุปชี้ชัดว่าโครงสร้างสังคมเศรษฐกิจไทยเป็นเช่นไร

¹ ทรงชัย ณ ยะลา, " ปัญหาการศึกษาวิถีการผลิตของไทย . . .," หน้า 44.

² ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ, " ความคอยพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในชนบท," หน้า 44.

³ ยุค ศรีอริยะ, บันทึกกบฏ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เส้นทาง, 2523), หน้า 177.

ข้อที่นำเสนอถึงผลกระทบหนึ่งก็คือ การวิเคราะห์สังคมไทยที่ยกมานี้ส่วนใหญ่มักให้น้ำหนัก และพุ่งความสนใจไปที่การวิเคราะห์ "วิธีการผลิต" (Mode of Production) อันเป็นโครงสร้าง ส่วนล่าง (Substructure) ซึ่งเห็นเพียงส่วนประกอบ (อัน) หนึ่งของโครงสร้างสังคม (Social Formation) มากกว่าส่วนประกอบอีกส่วนหนึ่งซึ่งเป็นโครงกรอบของสังคมที่เรียกว่า "โครงสร้างเบื้องบน" (Super Structure) อันได้แก่รัฐและอุดมการ ฯลฯ

ทั้งนี้ลักษณะการวิเคราะห์ดังกล่าวอาจจะเป็นผลมาจากการตีความแบบกลไกที่ว่า เมื่อฐานเศรษฐกิจเปลี่ยนไป โครงสร้างเบื้องบนก็จะเปลี่ยนตามไปและจะส่งผลให้โครงสร้าง สังคมโดยรวมเปลี่ยนตามไปด้วยจึงละเลยที่จะศึกษาถึงบทบาทของโครงสร้างเบื้องบน ทั้ง ๆ ที่ โดยความเป็นจริงแล้ว ทั้งฐานเศรษฐกิจและโครงสร้างเบื้องบนต่างก็มีความสัมพันธ์ในการกำหนด ชิงกันและกัน¹ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทยซึ่งมีพัฒนาการอันยาวนานมาจากสังคมศักดินาที่มี การรวมศูนย์อำนาจทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองเข้าสู่สถาบันพระมหากษัตริย์อย่างต่อเนื่อง ยาวนาน โดยปราศจากการต่อต้านและท้าทายอำนาจอย่างมีผลจากชนชั้นอื่น ๆ ในสังคม การที่ อำนาจรัฐตกอยู่ในกำมือของชนชั้นศักดินาแต่เพียงชนชั้นเดียวมาเป็นเวลานานหลายร้อยปีมิได้ให้ อุดมการแบบศักดินาถูกฝังรากลึกและมีบทบาทอย่างสูงในการเหนี่ยวรั้งพัฒนาการของฐานเศรษฐกิจ ในสังคมไทยอีกด้วย²

ภายหลังจากถูกบีบบังคับให้ทำสนธิสัญญาเสียเปรียบกับประเทศมหาอำนาจจักรวรรดินิยม ตะวันตกในปี พ.ศ. 2398 แล้วประเทศไทยก็ถูกจู่เข้าสู่วงจรเศรษฐกิจของระบบทุนนิยม โลกผล ที่ตามมาคือการคาระหว่างประเทศขยายตัวอย่างรวดเร็วซึ่งชักนำให้การค้ำภายในประเทศขยาย

¹ ดูจดหมายที่ Engels เขียนถึง Joseph Bloch ลงวันที่ 21 กันยายน 1890

ใน Karl Marx and Frederick Engels, Selected Correspondence (Moscow : Progress Publishers, 1965), p. 394.

² ประเด็นนี้ ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช เคยตั้งข้อสังเกตไว้ก่อนหน้านี้อแล้ว ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย (กรุงเทพฯ : นำอักษรการพิมพ์, 2519), หน้า 5 - 6.

ความไปค่าย ชาวจีนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการค้าและการผลิตภายใต้การสนับสนุนของ
ชนชั้นศักดินาจนกระทั่งก่อตัวเป็นชนชั้นใหม่ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ

ภัยเหตุที่ชนชั้นนายทุนเชื้อสายจีนเติบโตขึ้นมาภายใต้ร่มบารมีของชนชั้นศักดินาและ
แสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจด้วยการอิงอยู่กับอำนาจรัฐศักดินาตัวเองจึงทำให้ชนชั้นใหม่นี้
ปราศจากวิญญานปฏิวัติและไม่เข้มแข็งพอที่จะลุกขึ้นมาท้าทาย และช่วงชิงอำนาจรัฐจากชนชั้น
ศักดินา

กระนั้นก็ตาม ส่วนเกินทางเศรษฐกิจในสังคมไทยซึ่งเคยตกอยู่กับชนชั้นศักดินาได้ถูก
แบ่งปันและช่วงชิงไปให้กับชนชั้นนายทุนและจักรวรรดินิยมตะวันตก กลไกรัฐบางส่วนจำต้องถูกดึง
ไปรับใช้ผลประโยชน์ของนายทุนและจักรวรรดินิยม และนี่เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชนชั้นศักดินาไทย
ต้องหันมาปฏิรูปโครงสร้างอำนาจรัฐให้รัดกุมยิ่งขึ้นในยุคต่อมา

อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปโครงสร้างอำนาจรัฐดังกล่าวมีผลเพียงแต่ประวิงเวลาแห่ง
การล่มสลายของระบบราชาธิปไตยไปได้เพียงระยะหนึ่งเท่านั้น อุดมการณ์แบบศักดินานิยมซึ่งครอบงำ
สังคมและสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบศักดินาร่วมกับถ้อยสัญญาอันใหญ่โตให้กับคนไทยมานาน
หลายร้อยปีก็ได้ออกท่าทายเป็นอันขาดและโดยมกระหน่ำจากอุดมการณ์เสรีนิยม ซึ่งทะลักเข้ามาพร้อม ๆ กับการ
เปิดประเทศของจักรวรรดินิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่คนเมืองซึ่งได้รับการศึกษาและติดต่อกับ
ชาวตะวันตก และเมื่อมาประสานเข้ากับวิกฤตการณ์เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกหลังสงครามโลกยุค
อันส่งผลให้เศรษฐกิจไทยซึ่งถูกผนวกเป็นส่วนพ่วงของระบบทุนนิยมแห่งโลกหลังการเปิดประเทศ
ได้รับผลสะเทือนอย่างหนัก นำความเดือดร้อนมาสู่ประชาชนและรัฐบาล ในที่สุดระบบราชาธิปไตย
ก็ถูกโค่นล้มลงเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475

แม้การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี 2475 จะทำให้รัฐซึ่งเคยเป็นเครื่องมือของ
ชนชั้นศักดินาซึ่งอยู่ในฐานะครอบงำเหนือชนชั้นอื่นในสังคมถูกทำให้เปลี่ยนมือไป แต่ชนชั้นนายทุน
ซึ่งเป็นตัวแทนของวิถีการผลิตใหม่ก็ไม่สามารถเข้ามายึดกุมอำนาจรัฐได้เพราะยังไม่เข้มแข็งพอ

"ทำให้เกิดช่องว่างแห่งอำนาจในภาวะช่องว่างนี้ ระบบราชการโดยเฉพาะฝ่ายทหารได้โอกาส
เข้ากุมอำนาจรัฐ " ¹

ทหารนั้นไม่ใช่ชนชั้นตามที่คณะมาร์กซิสต์ เพราะไม่ได้ครอบครองปัจจัยการผลิตหรือ
ทำการผลิต ² แต่ที่จริงแล้วทหารเป็นเพียงองค์ประกอบส่วนหนึ่งของกลไกรัฐ ³ โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งในประเทศด้อยพัฒนาเช่นประเทศไทย ซึ่งมีโครงสร้างทางชนชั้นที่ซับซ้อน ชนชั้นที่อยู่ใน
ฐานะครอบงำ หรือได้รับส่วนเกินทางเศรษฐกิจประกอบด้วยหลายชนชั้นซึ่งมีทั้งลักษณะที่แข่งขัน
และพึ่งพาซึ่งกันและกัน ดังนั้นรัฐภายใต้การนำของทหารจึงมิใช่เป็นเพียงเครื่องมือของชนชั้น
ครอบงำ (Dominant Class) ชนชั้นเดี่ยวใด ๆ (Single Class) ดังเช่นที่พวก Orthodox
Marxist มักนำเอาอธิบายรัฐแบบง่าย ๆ โดยถือเอาข้อความที่ปรากฏใน Communist
Manifesto ที่ว่า "การบริหารของรัฐสมัยใหม่เป็นเพียงคณะกรรมการเพื่อจัดการธุรกิจรวม
ของนายทุนทั้งชนชั้นเท่านั้น " ⁴ ซึ่งการอธิบายรัฐในความหมายนี้ไม่สามารถอธิบายบทบาทที่แท้จริง
ของรัฐได้

อย่างไรก็ตาม รัฐก็มีได้เป็นองค์กรกลางหรือเครื่องมือในการจัดสรรผลประโยชน์
และเป็นข้อตกลงร่วมกันของสังคมโดยส่วนรวมตามที่คณะของนักทฤษฎีการเมืองตะวันตก ซึ่ง
ต้องการสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐกฎหมาย

¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและมนตรี เจนวิทย์การ, "วิวัฒนาการอุดมการณ์ในสังคมไทย "
ใน เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา บรรณาธิการ, หน้า 232.

² แล คิลลิวีย์, "ทหารกับการเมือง : ทำไมต้องแทรกแซง " ใน ทหารไทย . . .
ทำอะไรกับเศรษฐกิจ สมาคมเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ (ม.ป.ท., 2524), หน้า 1 - 2.

³ Hamza Alavi, "The State in Postcolonial Societies : Pakistan
and Bangladesh" New Left Review 74 (July-August, 1978) : 148.

⁴ Karl Marx and Frederice Engels "Manifesto to Communist Party"
Selected Works in One Volume Marx, Engels (Moscow : Progress Publishers,
1968), p.37.

รัฐภายใต้การครอบงำของทหารในประเทศที่ยังคงเป็นเครื่องมือของชนชั้น
 ครอบงำในสังคม ซึ่งมีหลายชนชั้นทั้งโคกฉาวแล้วนั้น ชนชั้นครอบงำเหล่านี้ต่างก็มีอำนาจที่เรียกว่า
 อำนาจทางชนชั้น (Power Class) เป็นของตนเองและต่างก็พยายามที่จะถายอำนาจทางชนชั้น
 นี้ไปสู่อำนาจรัฐ (Power State) โดยการใช้อิทธิพลหรือให้ผลประโยชน์แก่กลุ่มอำนาจรัฐ
 ในชนชั้นทหาร เพื่อชิงเอารัฐและกลไกรัฐมาใช้ผลประโยชน์ของตน ค่ายเหว่นรัฐจึงเป็นเวที
 แห่งการต่อสู้ทางชนชั้นของชนชั้นครอบงำอีกด้วย

อำนาจทางการเมืองกับอำนาจทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
 ที่คณะเกี่ยวกับรัฐของคลาสสิกมาร์กซิสต์ (Classical Marxist View of the State)
 ซึ่งสนใจรัฐในประเทศทุนนิยมก้าวหน้านั้นอำนาจทางเศรษฐกิจของชนชั้นครอบงำทางเศรษฐกิจ
 (Economic Power of An Economically Dominant Class) จะเป็นตัวกำหนด
 เบื้องต้นที่ส่งผลต่อการขยายอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองและจรรยาการกำหนดนโยบายทาง
 การเมืองซึ่งจะส่งผลกลับมาสู่การขยายอำนาจทางเศรษฐกิจอีกที

แต่ในสังคมประเทศที่ยังคงชนชั้นครอบงำทางเศรษฐกิจของประเทศที่มีพลังอำนาจ
 ทางเศรษฐกิจน้อยและแตกกระจายออกเป็นส่วนใหญ่รอบข้างผลประโยชน์มหาศาลของจักรวรรดินิยม
 ซึ่งส่งผลให้ไม่สามารถสถาปนาตนเองเป็นชนชั้นครอบงำทางเศรษฐกิจที่มีพลังเป็นปึกแผ่นดังเช่น
 ที่เกิดขึ้นในประเทศทุนนิยมก้าวหน้า อีกทั้งในสังคมเหล่านี้กลไกรัฐ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองทัพ
 และข้าราชการ) มักจะมีลักษณะ "พัฒนาล่าช้า" (Over Developed) จนชนชั้นครอบงำ
 ทางเศรษฐกิจในสังคมซึ่งแตกกระจายและมีพลังน้อยไม่สามารถควบคุมอยู่ เป็นผลให้ทหารซึ่งเป็น
 กลไกรัฐขึ้นมาครอบงำอำนาจรัฐเสียเอง ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจเศรษฐกิจและอำนาจการเมือง
 จึงมีลักษณะสวนทางกับที่เกิดขึ้นในสังคมทุนนิยมก้าวหน้า คือแทนที่อำนาจทางเศรษฐกิจจะเป็นตัว
 กำหนดอำนาจทางการเมือง แต่ในสังคมเช่นนี้อำนาจทางการเมือง (ซึ่งหมายถึงอำนาจบริหาร
 และอำนาจทางทหาร) จะสามารถสร้างชนชั้นที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ (Economically
 Dominant Class) ขึ้นมาได้และอาจพัฒนาไปสู่การเป็นชนชั้นครอบงำทางเศรษฐกิจ

ดังนั้นรัฐในสังคมเช่นนี้จะเป็นทั้ง "ที่มา" ของอำนาจเศรษฐกิจ (Source of
 Economic Power) เท่า ๆ กับเป็น "เครื่องมือ" ของมัน (Instrument of Economic
 Power) อำนาจรัฐกลายเป็น "ปัจจัยการผลิต" (Mean of Production) ที่สำคัญ

การเป็นเครื่องมือของอำนาจทางเศรษฐกิจของรัฐไม่ได้หมายความว่าผู้กุมอำนาจรัฐนำรัฐและกลไกของรัฐไปรับใช้ผลประโยชน์ของชนชั้นครอบงำทางเศรษฐกิจในสังคม (ซึ่งไม่ได้เป็นหนึ่งเดียวกับผู้กุมอำนาจรัฐ) แต่ผู้กุมอำนาจรัฐเหล่านี้จะไขว่คว้าเพื่อวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจของพวกเขา ครอบครวั เพื่อน บิรवारหรือกลุ่มหรือชนชั้นอื่นใดตามที่พวกเขาเลือกหรือมีอิทธิพลทำให้เขาต้องเลือกเอารัฐไปรับใช้

ฉะนั้นรัฐในประเทศกึ่งพัฒนาจึงค่อนข้างจะมีระดับของความเป็นอิสระจากชนชั้น (Degree of Autonomy) สูงจนคล้ายกับว่าเป็น "รัฐเพื่อตัวเอง" (State for Itself) หรือเพื่อผู้กุมอำนาจรัฐไป¹

ดังนั้นการศึกษาของรัฐในประเทศกึ่งพัฒนาในเฉพาะรัฐเผด็จการทหาร นอกจากจะต้องศึกษาไปถึงความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางชนชั้นแล้วยังต้องให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์บทบาทของผู้นำและคณะผู้กุมอำนาจรัฐอีกด้วย

ในปริบทของโครงสร้างเบื้องต้นนี้ นอกจากการต่อสู้ทางการเมืองเพื่อช่วงชิงอำนาจรัฐและกลไกของรัฐไปรับใช้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชนชั้นครอบงำและผู้กุมอำนาจรัฐเองแล้ว การต่อสู้เพื่อครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์ (Ideological Struggle for Hegemony) ของชนชั้นครอบงำต่าง ๆ ก็เป็นประเด็นที่ต้องทำการศึกษาค้นคว้าไปควบคู่กันอย่างละเอียดไม่ได้

ในยุคที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และคณะอยู่ในฐานะครอบงำอำนาจทางการเมือง (ผู้กุมอำนาจรัฐ) ภายหลังจากการก่อรัฐประหารในปี 2500 เป็นช่วงเวลาที่น่าจะได้มีการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของรัฐและอุดมการณ์ ทั้งนี้เพราะเป็นช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งทางการเมืองและทางเศรษฐกิจของประเทศไทย

1

Ralph Miliband, Marxism and Politics (London : Oxford University Press, 1977), pp. 107 - 110.

ในทางการเมือง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์และคณะทหารผู้ร่วมก่อตัวกันเป็นชนชั้นปกครองใหม่ถูกจัดว่าเป็นนักการเมืองรุ่นใหม่ซึ่งไม่มีความผูกพันใด ๆ กับคณะราษฎรผู้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ไม่มีประสบการณ์และการเรียนรู้ทางการเมืองจากต่างประเทศ ไม่ได้ผูกคิติดตนเองไว้กับอุดมการณ์ทางการเมืองแบบตะวันตก¹ จอมพลสฤษดิ์ ปฏิเสธสถาบันและอุดมการณ์ประชาธิปไตยทางการเมืองแบบตะวันตก ซึ่งคณะราษฎรและคณะผู้ปกครองก่อนหน้านี้นำมาใช้กับสังคมไทยโดยกล่าวหาว่าเป็นสิ่งแปลกปลอมที่หยิบบ่มมาจากตะวันตก ไม่สอดคล้องกับลักษณะนิสัยของคนไทยพร้อมกันนั้นก็สถาปนาสิ่งที่จอมพลสฤษดิ์ เรียกว่า "ระบอบประชาธิปไตยแบบไทย" และ "ระบบพอขุน" ขึ้นมาใช้ ซึ่งโดยเนื้อแท้แล้วระบอบดังกล่าวก็คือการนำเอาอำนาจมากระจุยไว้ที่จอมพลสฤษดิ์คนเดียว

ขณะเดียวกัน สถานะการเมืองระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กำลังทวีความเข้มข้นยิ่งขึ้น อเมริกันทุ่มเทเงิน กำลังทหารและกำลังอาวุธอย่างเต็มที่เพื่อกวาดล้างอิทธิพลคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคนี้ด้วยการสนับสนุนรัฐบาลเผด็จการทหาร ซึ่งประกาศตัวต่อต้านคอมมิวนิสต์ทั้งทางการเงินและการทหาร รัฐบาลทหารไทยเริ่มขานรับนโยบายของอเมริกันตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามภายหลังจากมีการทำสนธิสัญญาหรือความตกลงร่วมกัน 3 ฉบับในปี 2493 นับจากนั้นกระทรวงกลาโหมอเมริกันก็ทุ่มเงินและอาวุธให้กับกองทัพไทยภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์จำนวนมหาศาล พร้อม ๆ กับที่กรมตำรวจภายใต้การนำของพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ได้รับความช่วยเหลือจากองค์การซี.ไอ.เอ. สหรัฐ ฯ ผ่านทางบริษัทซีพีฟลาย

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทยกับสหรัฐ ฯ ในยุคที่จอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรีมิได้แน่นแฟ้น โดยเฉพาะในช่วงปลายของจอมพล ป. ซึ่งมีที่ท้าวจะหันไปคบกับจีน ความสัมพันธ์ได้เข้าสู่จุดที่แน่นแฟ้นที่สุดภายหลังการทำรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ตัวเอง

1

ดู Toru Yano "Sarit and Thailand's Pro-American Policy,"

The Developing Economics 6:3 (September 1968), p. 289.

ในทางเศรษฐกิจจอมพลสฤษดิ์ ซึ่งเข้ามามีบทบาทที่เด่นชัดทางการเมืองภายหลังจากเข้าร่วมทำการรัฐประหารปี 2490 ก็ได้อาศัยอำนาจทางการเมืองและการทหารไปสถาปนาอำนาจทางเศรษฐกิจของตนขึ้นด้วยการประกอบธุรกิจส่วนตัว เข้าไปพัวพันกับผลประโยชน์จำนวนมหาศาลในกองสลากกินแบ่งรัฐบาล อีกทั้งมีเอี่ยวในธุรกิจอื่น ๆ ทั้งของเอกชนและของรัฐบาลอีกหลายแห่ง

และเมื่อขึ้นสู่ตำแหน่งผู้นำสูงสุดของรัฐแล้วขณะที่เขาปฏิเสธอุดมการณ์ประชาธิปไตยทางการเมืองแบบตะวันตก แต่เขาก็กลับหันไปหาอุดมการณ์เสรีนิยมทางเศรษฐกิจตามค่านิยมและชี้แนะของสหรัฐอเมริกา (ซึ่งใช้ความพยายามเข้ามาผลักดันตั้งแต่สมัยจอมพล ป. แล้วแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ) ระบบเศรษฐกิจไทยแบบชาตินิยมที่เป็นเครื่องขวางกั้นการเข้ามาของทุนต่างชาติภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ถูกทำให้เปลี่ยนไปสู่ระบบที่เปิดรับการลงทุนจากต่างชาติอย่างมากพร้อมกับหันมาส่งเสริมการลงทุนภาคเอกชน กลไกรัฐทั้งในรูปของควมทกกฎหมายและหน่วยงานถูกปรับปรุงและสถาปนาขึ้นมาใหม่เพื่อสอดคล้องและส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ขณะที่เกี่ยวกับจอมพลสฤษดิ์ ก็ได้ที่ผู้อุดมการณ์ ประเพณีและวัฒนธรรมแบบศักดินา ซึ่งถูกยกเลิกไปภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นมาใหม่พร้อมกับ " . . . ยกย่องสถาบันพระมหากษัตริย์และใช้สถาบันนี้เพื่ออ้างความชอบธรรมให้ระบบเผด็จการของตน สมานไมตรีระหว่างผู้นำและเพื่อใช้อ้างปราบผู้ที่เป็นปฏิปักษ์ทางการเมือง จอมพลสฤษดิ์กล่าวหาว่าบุคคลเหล่านั้นบ่อนทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นอันตรายคือ "ความมั่นคงของชาติ" และเป็นคอมมิวนิสต์ " ¹

¹ ฉัตรทิพย์ ศาดสุภา และมนตรี เจนวิทย์การ, "วิวัฒนาการอุดมการณ์ในสังคมไทย,"

ภายหลังสงครามของจอมพลสฤษดิ์ ในปี 2506 ชื่อเสียงของเขาจักรขยายไปทั่วโลกในฐานะเป็นบุคคลที่สร้างความร่ำรวยได้อย่างรวดเร็วที่สุดคนหนึ่ง ทรัพย์สินจำนวนมหาศาลเป็นจำนวนเงินกว่าพันล้านบาทนั้นได้มาก็คด้วยการอาศัยอำนาจรัฐไปสร้างสม

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเรื่องรัฐและอุดมการณ์ในยุคนจอมพลสฤษดิ์ ๒๕๐๐ - ๒๕๐๖ จึงเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและท้าทายเป็นอย่างยิ่ง

จุดมุ่งหมายในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของรัฐและอุดมการณ์ซึ่งเป็นโครงสร้างส่วนหนึ่งของสังคมในฐานะที่เป็นเครื่องมือทางชนชั้นของชนชั้นครอบงำทางเศรษฐกิจในสังคมไทย
2. เพื่อคุณภาพของรัฐและอุดมการณ์ในช่วงที่จอมพลสฤษดิ์ ๒๕๐๐ เป็นผู้นำประเทศ
3. เพื่อหาข้อสรุปในเรื่องรัฐและอุดมการณ์ในประเทศด้อยพัฒนา โดยศึกษารูปธรรมของสังคมไทยในช่วงที่ทหารกุมอำนาจรัฐ
4. เพื่อเป็นการเสริมงานวิเคราะห์สังคมไทยที่ได้มีผู้กระทำกันไว้ก่อน แต่ขาดการศึกษาที่หันหน้าทักกับโครงสร้างส่วนนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สมมุติฐานในการศึกษา

1. เนื่องจากโครงสร้างของสังคมไทย (Social Formation) ประกอบขึ้นด้วยหลายวิถีการผลิต (Modes of Production) โดยไม่มีวิถีการผลิตอันหนึ่งอันใดครอบงำเหนือโครงสร้างของสังคมได้อย่างเด็ดขาด เป็นผลให้โครงสร้างทางชนชั้นในสังคมไทยมีลักษณะซับซ้อนตามไปด้วย

2. ชนชั้นที่อยู่ในฐานะครอบงำทางเศรษฐกิจ (ไคร้บหรือซุคร์คเศรษฐกิจส่วนเกิน) ในสังคมไทยจึงประกอบไปด้วยชนชั้นครอบงำที่มาจากวิถีการผลิตต่างกัน ซึ่งมีทั้งลักษณะที่แข่งขันและพึ่งพากัน ประกอบกับธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ของชาติต้องพึ่งพิงและตกอยู่ภายใต้การครอบงำของนายทุนต่างชาติ ทำให้ชนชั้นครอบงำทางเศรษฐกิจแห่งชาติ (ท้องถิ่น) ไม่สามารถสถาปนาตนเองขึ้นเป็นชนชั้นครอบงำที่เข้มแข็งในสังคมจนสามารถถ่ายทอดอำนาจทางชนชั้นของตน

ไปสู่อำนาจรัฐได้ ผลก็คือ ทหารซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลไกรัฐเข้ายึดกุมอำนาจรัฐเสียเอง

3. รัฐทหารจึงมีความเป็นอิสระจากชนชั้นครอบงำทางเศรษฐกิจในสังคมค่อนข้างสูง และชนชั้นปกครองทหารภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใช้รัฐและอุดมการณ์เพื่อสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจให้กับตนเอง ครอบครัว พรรคพวกและกลุ่มหรือชนชั้นอื่น ๆ ซึ่งคาดว่าจะ เป็นประโยชน์ต่อการรักษาและขยายอำนาจทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจของตน ครอบครัว และพรรคพวก

ขอบเขตในการศึกษา

ขอบเขตของการศึกษาค้างนี้จะมีเนื้อหาส่วนใหญ่ครอบคลุมอยู่ช่วงปี 2500 - 2506 อันเป็นช่วงเวลาที่ยอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์อยู่ในฐานะผู้นำของประเทศ อย่างไรก็ตามการศึกษาค้างนี้จะสืบค้นไปถึงรัฐและอุดมการณ์ในสังคมไทยสมัยศักดินาอีกด้วย เพื่อให้ให้เห็นพัฒนาการของรัฐและอุดมการณ์ในสังคมไทยก่อนหน้าอีกด้วย

วิธีการศึกษาและการนำเสนอ

วิธีที่จะใช้ในการศึกษาค้างนี้คือการวิจัยเอกสาร(Documentary Research) เป็นหลัก พร้อมกับใช้วิธีวิเคราะห์พัฒนาการของระบบ(Diachronic) ควบคู่ไปกับวิธีการวิเคราะห์โครงสร้างของระบบ(Synchronic) โดยจะนำเสนอแบบพรรณนาความควบคู่ไปกับการวิเคราะห์

ข้อมูลและเอกสารที่ใช้ในการศึกษา

ข้อมูลและเอกสารที่จะใช้ในการค้นคว้าวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) อันได้แก่ เอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สุนทรพจน์, พงศาวดาร, พระราชบัญญัติต่าง ๆ จากราชกิจจานุเบกษาและข่าวจากหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เป็นต้น

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากวารสาร, หนังสือ, บทความทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษและวิทยานิพนธ์ ฯลฯ

ลัทธิมาร์กกับปัญหาทางทฤษฎีในการศึกษาเรื่องรัฐ

การศึกษาเรื่องรัฐในแนวมาร์กซิสต์นั้นมีปัญหาทางทฤษฎีค่อนข้างสูง ทั้งนี้เป็นผลมาจากการที่มาร์กซ์ได้ทำการศึกษาเรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจนและเป็นระบบเท่าไรนัก จนก่อให้เกิดข้อถกเถียงในหมู่นักมาร์กซิสต์ ซึ่งสนใจเรื่องรัฐในยุคต่อมาเป็นอย่างยิ่ง มีความพยายามที่จะดึงเอาทัศนะและข้อเขียนของมาร์กซ์ที่กล่าวพวกพิงถึงเรื่องรัฐ ซึ่งแทรกอยู่ในงานต่าง ๆ ของเขาอย่างกระจัดกระจายมาตีความและอธิบายกันใหม่ในหลายแนว จนทำให้เกิดแนวการวิเคราะห์เรื่องรัฐออกเป็นหลายกลุ่ม¹

มาร์กซ์ได้เขียนโปรแกรมสำหรับการศึกษาว่าควยเศรษฐกิจศาสตร์การเมืองของเขาไว้อย่างชัดเจนในช่วงตอนปลายของทศวรรษที่ 1850 ในหลายที่ว่า เขาได้แบ่งโครงการศึกษาในเรื่องนี้ไว้เป็น 6 เล่มคือ²

1. ทุน (Capital)
2. ทรัพย์สินที่ดิน (Land Property)
3. แรงงานจ้าง (Wage Labour)
4. รัฐ (State)
5. การค้าระหว่างประเทศ (International Trade)
6. ตลาดโลก (World Market)

¹ การแบ่งกลุ่มแนวการวิเคราะห์เรื่องรัฐได้ใน Peter Saunders Urban Politics (London : Penguin Books, 1980), p. 151 - 189 และ John Holloway and Sol Picciotto State and Capital : A Marxist Debate (London : The Pitman Press, 1979), p. 1 - 31.

² ดูจดหมาย Marx เขียนถึง Ferdinand Lassalle ลงวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 1858, ถึง Engels ลงวันที่ 2 เมษายน 1858 และถึง Joseph Weydemeyer ลงวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 1859 ใน Karl Marx and Frederick Engels Selected Correspondence, อ้างแล้ว หน้า 96 - 106.

แต่ปรากฏว่ามาร์กซ์ศึกษาตามโครงการของเขาได้สำเร็จเพียงส่วนหนึ่งของหนังสือว่าควย "ทุน" เท่านั้น¹ งานศึกษาเรื่องรัฐอย่างเป็นระบบยังมีได้ทำไว้ ดังนั้นบรรดาผู้สนใจเรื่องรัฐในแนวมาร์กซิสต์จึงมักไปสำรวจงานเขียนชิ้นต่าง ๆ ของมาร์กซ์และหยิบยกเอาข้อความที่พาดพิงเกี่ยวกับรัฐมาอธิบายเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไป ที่ถูกยกขึ้นมาอ้างนั้นบางชิ้นก็กล่าวถึงเรื่องรัฐโดยบังเอิญ มิได้ตั้งใจวิเคราะห์ให้เป็นกฎเกณฑ์ทั่วไป บางชิ้นก็แทรกอยู่ในงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ที่วิเคราะห์เฉพาะเหตุการณ์คนหนึ่งคนใดเท่านั้น

ควยเหตุที่งานศึกษาเรื่องรัฐของมาร์กซ์กระจัดกระจายอยู่ในหลายที่และมีเป้าหมายในการศึกษาซึ่งแตกต่างกัน ผลก็คือการอธิบายเรื่องรัฐในงานต่าง ๆ ของเขาไม่สู้จะลงรอยกันนัก

Ralph Miliband ได้แยกทัศนะในการอธิบายเรื่องรัฐของมาร์กซ์ออกเป็น 2 ทัศนะ

1. ทัศนะแรก (Primary View of the State) มาร์กซ์อธิบายรัฐในฐานะเป็นเครื่องมือในการกดขี่และอยู่ภายใต้การควบคุมของชนชั้นครอบงำทางเศรษฐกิจในสังคม ทัศนะนี้ปรากฏอยู่ในงานหลาย ๆ ชิ้นของมาร์กซ์แท้เป็นทั้งรู้จักและถูกนำมาอ้างบ่อยที่สุด ในหมู่มาร์กซิสต์เห็นจะใคร่จะอ้างข้อความที่ปรากฏอยู่ใน Communist Manifesto ซึ่งเขาเขียนร่วมกับเองเกลส์ ระหว่างเดือน ธันวาคม 1847 ถึงเดือน มกราคม 1848 "การบริหารของรัฐสมัยใหม่เป็นเพียงคณะกรรมการเพื่อจัดการธุรกิจรวมของนายทุนทั้งชนชั้นเท่านั้น" และอำนาจทางการเมือง "โดยเนื้อแท้คือ การจัดการโดยอำนาจของชนชั้นหนึ่งเพื่อกดขี่ชนชั้นหนึ่ง" นี่เป็นสิ่งที่ Miliband เรียกว่าเป็นการมองรัฐแบบคลาสสิก มาร์กซิสต์ (The Classical Marxist View of State) และเป็นทัศนะเดียวที่ปรากฏอยู่ในลัทธิมาร์กซิสต์ - เลนินนิสต์

1

Ralph Miliband "Marx and the State" in Tom Bottomore Karl Marx (New Jersey : Prentice - Hall, Inc., 1973), p. 128.

2. ทิศนะที่สอง (The Secondary View of the State) มาร์กซอธิบาย รัฐในฐานะที่เป็นอิสระจากและอยู่เหนือชนชั้นสังคมทั้งหมด เป็นพลังครอบงำในสังคมยิ่งเสียกว่า เป็นเครื่องมือของชนชั้นครอบงำ ทิศนะการมองรัฐในแนวนี้ปรากฏอยู่ในงานเขียนชื่อ The 18th Brumaire of Louis Bonaparts) ซึ่งมาร์กซได้วิเคราะห์รัฐโบนาปาร์ต (Bonapartist State) ในฝรั่งเศสว่าเป็นช่วงที่รัฐมีความเป็นอิสระจากชนชั้นหนึ่งชนชั้นใดมีสถานะอยู่เหนือในสังคม¹

นอกจากงานของมาร์กซและที่เขาเขียนร่วมกับเองเกลสแล้ว " The Origin of the Family Private Property and the State) ซึ่งเองเกลสเขียนขึ้นภายหลังที่ มาร์กซเสียชีวิตแล้วหนึ่งปีเป็นบทความพยายามแรกสุดที่จะอธิบายเรื่องรัฐและบทบาทของมันอย่าง เป็นระบบด้วยลัทธิมาร์กซิสต์ เองเกลสอธิบายว่า

รัฐมิได้เป็นอำนาจบังคับเหนือสังคมซึ่งหาที่มาจาก... หากแต่มันเป็น ผลผลิตของสังคม ณ ขั้นตอนของการพัฒนาการที่แน่นอน ทั้งเป็นเครื่องแสดง ให้เห็นวาทสังคมที่โคเซสยุคแห่งความยุ่งยากที่ไม่อาจแก้ไขปัญหาความ ชักเย่งได้ในตัวเอง ความแตกแยกที่เป็นปรปักษ์อันไม่อาจประนีประนอมกันได้ และปราศจากกำลังที่จะทำให้หลุดพ้นจากสภาพดังกล่าว แต่เพื่อที่จะมีให้ความ เป็นปรปักษ์และชนชั้นซึ่งมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจชักเย่งกันเหล่านี้ทำลาย ตนเองและสังคมไปกับการต่อสู้อันไร้ผล จึงกลายเป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องมี อำนาจอันหนึ่งซึ่งดูเหมือนจะอยู่เหนือสังคม ซึ่งจะคอยฉนวนคลายความชักเย่ง และรักษาไว้ภายใต้ขอบเขตของ "กฎเกณฑ์" อำนาจนี้มีที่กำเนิดมาจากสังคม แต่มันตั้งตัวเองอยู่เหนือสังคมและแยกตัวเองออกจากสังคมยิ่งขั้นทุกที นี่แหละ คือรัฐ²

¹ Ibid., p. 134 - 139.

² Frederick Engels " The Origin of the Family, Private Property and the State " in Karl Marx and Frederick Engels Selected Works in One Volume Ibid., p. 576.

และ ภัยเหตุนั้นที่รัฐถือกำเนิดขึ้นมาจากความจำเป็น เพื่อควบคุมความเป็น
 ประปักษ์ทางชนชั้น และขณะเดียวกันนั้นก็เกิดขึ้นมาท่ามกลาง
 ความขัดแย้งของชนชั้นเหล่านี้ ดังนั้นโดยกฎเกณฑ์แล้วมันจึงเป็นรัฐของ
 ชนชั้นครอบงำทางเศรษฐกิจซึ่งมีอำนาจมากที่สุด และก็เป็นโดยอาศัยรัฐ
 เป็นเครื่องมือพวกเขาจึงได้กลายเป็นชนชั้นครอบงำทางการเมืองไปด้วย
 และนี่คือการโตมาซึ่งเครื่องมือใหม่ในการปราบปรามชนชั้นผู้ถูกกดขี่
 ดังนั้น รัฐโบราณ (The State of Antiquity) จึงเป็นเจ้าของทาส
 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดปราบปรามพวกทาส รัฐฟิวดัล (The Feudal
 State) ก็เป็นของนครเพื่อกำหนดปราบปรามไพร่และทาส และรัฐ
 ระบบตัวแทนสมัยใหม่ (The Modern Representative State)
 ก็เป็นเครื่องมือของการชู้ครีตแรงงานจ้างโดยทุน¹

ทัศนะในการอธิบายรัฐของเองเกลส์ที่ยกมาที่ มีได้ดัดแปลงไปจากทัศนะของเขา
 ที่ปรากฏอยู่ใน "The Communist Manifesto" ซึ่งเขาเขียนร่วมกับมาร์กซ์ที่โดยมากอาจ
 แล้ว นั่นคือเองเกลส์ให้คำอธิบายรัฐในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการครอบงำทางชนชั้นที่ชนชั้น
 ครอบงำทางเศรษฐกิจ ชู้ครีตอีกชนชั้นหนึ่งในพัฒนาการแต่ละขั้นของสังคมชนชั้น การอธิบาย
 รัฐในความหมายนี้ทำให้ดูเหมือนว่าชนชั้นครอบงำทางเศรษฐกิจในสังคมเป็นหนึ่งเดียวกับชนชั้น
 ครอบงำทางการเมืองที่กุมอำนาจรัฐและกลไกรัฐ อำนาจทางชนชั้นสามารถเปลี่ยนรูปหรือถ่ายทอด
 ไปสู่อำนาจรัฐได้อย่างอัตโนมัติ ปฏิบัติการของรัฐล้วนเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของชนชั้นครอบงำ
 ทางเศรษฐกิจ ซึ่ง Milliband เรียกการอธิบายทำนองนี้ว่าเป็นการมองรัฐแบบทัศนะแรก
 (The Primary Marxist View of the State)

¹
 Ibid., p. 578.

ในขณะเดียวกัน ในงานชิ้นนี้เอง เองเกลส์ก็ได้อธิบายรัฐในแบบที่สอง (The Secondary View of the State) ซึ่งมีรัฐมีระดับของความเป็นอิสระสูง อำนาจทางชนชั้นกับอำนาจรัฐ แม้จะมีความสัมพันธ์กันแต่แยกต่างหากจากกัมไคเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน " . . . ควรมีข้อยกเว้นในบางช่วงที่การต่อสู้ทางชนชั้นของชนชั้นต่าง ๆ อยู่ในสถานะที่ไม่มีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดใดเปรียบอำนาจรัฐจะอยู่ในฐานะผู้ไกลเกลี่ยอยู่ภายนอก ซึ่งจะปรากฏอยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่งที่มันจะมีระดับของความเป็นอิสระจากชนชั้นทั้งสอง . . . " ¹

" The State and Revolution " ของเลนินซึ่งถูกถือเป็นคัมภีร์ในการศึกษา เรื่องรัฐของชาวมาร์กซิสต์เล่มสำคัญสุดเล่มหนึ่งนั้น เลนินได้รวบรวมทฤษฎีทางความคิดเกี่ยวกับการอธิบายรัฐและบทบาทของมันอย่างมากจากการอ่าน " Communist Manifesto " ² โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบทที่ 1 ของหนังสือเล่มนี้ ซึ่งเป็นการอธิบายเรื่องรัฐและสังคมชนชั้นในเชิงทฤษฎีนั้นเนื้อหาส่วนใหญ่จะเป็นการยกเอาข้อเขียนของเองเกลส์เรื่อง " The Origin of Family, Private Property and the State) มาแปลและอธิบายเพิ่มเติม ฉะนั้นงานของเลนินชิ้นนี้จึงเป็นการต่อยอดทางทฤษฎีว่าด้วยรัฐครั้งสำคัญสุดของมาร์กซ์และเองเกลส์ซึ่งมีจุดเริ่มต้นมาจากการปฏิเสธการอธิบายรัฐในฐานะเป็นข้อตกลงร่วมกัน เป็นเครื่องมือหรือเป็นตัวแทนของสังคมโดยส่วนรวม ซึ่งการปฏิเสธดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากข้อเท็จจริงที่ว่าสังคมเป็นสังคมชนชั้นซึ่งมีพื้นฐานแห่งความขัดแย้งกันในผลประโยชน์ รัฐไม่อาจอยู่เหนือการต่อสู้ทางชนชั้น ฉะนั้นโดยพื้นฐานแล้วรัฐจึงถูกสถาปนาขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือในการครอบงำทางชนชั้น

1
Ibid.,

2
See Karl Marx : A Biography (Moscow : Progress Publishers, 1977), p. 593.

ในการบรรยายเรื่อง " รัฐ " ที่มหาวิทยาลัย Sverdlov เลนินกล่าวว่า
 " . . . ประวัติศาสตร์โคซึให้เราเห็นว่ารัฐซึ่งเป็นกลไกพิเศษเพื่อบังคับราษฎรนั้นปรากฏขึ้น
 ณ ที่และเวลาซึ่งสังคมได้แบ่งออกเป็นชนชั้นที่คนกลุ่มหนึ่งอยู่ในฐานะที่ขูดรีดเอาแรงงานจาก
 คนส่วนอื่น ๆ อย่างถาวร . . . " ¹

แนวงานของเลนินสองชิ้นที่ยกมาอ้างในที่นี้ ส่วนใหญ่จะอธิบายรัฐในแบบแรกค่อนข้าง
 มาก แต่ใน "The State and Revolution" เขาก็ได้ให้คำอธิบายรัฐในแบบที่สองอยู่ด้วย
 โดยอ้างข้อความของเองเกลส์ใน "The Origin of Family, Private Property and the
 State " ซึ่งผู้เขียนได้ยกมาอ้างก่อนหน้านั้นแล้วอีกทั้งได้ยกตัวอย่างเพิ่มเติมอธิบายความไม่
 สอดคล้องกันของอำนาจรัฐกับอำนาจทางชนชั้นในสังคม " . . . รัฐบาลเคอเรนสกีในรัสเซีย
 ยุคสาธารณะรัฐนับตั้งแต่เริ่มตนปราบปรามชนชั้นกรรมาชีพที่ปฏิวัติ ในระยะที่โซเวียตได้ถอนกำลังลง
 เพราะการนำของพวกประชาธิปไตยชนชั้นนายทุนน้อย แต่ขณะนั้นพวกกฎหมายที่เหล่านั้นก็ยังไม่เข้มแข็ง
 เพียงพอที่จะมายุบโซเวียตลงได้ " ²

จากการยกเอางานของมาร์กซ์, เองเกลส์และเลนินมาศึกษา ทำให้ได้ข้อสรุปว่า
 รัฐนั้นถือกำเนิดมาจากการที่สังคมได้พัฒนาสู่การเป็นสังคมชนชั้นโดยที่ชนชั้นหนึ่งอยู่ในฐานะได้เปรียบ
 เป็นชนชั้นครอบงำทางเศรษฐกิจในสังคม ได้สถาปนาองค์กรแห่งอำนาจทางการเมืองที่เรียกว่า
 รัฐขึ้นมาเป็นเครื่องมือปราบปรามการต่อสู้ทางชนชั้นและรักษาสถานะที่ได้เปรียบของคนไว้ ฉะนั้น
 อำนาจทางชนชั้นของชนชั้นครอบงำทางเศรษฐกิจในสังคมจึงถูกถ่ายไปสู่อำนาจรัฐ ทำให้อำนาจรัฐ

1

V.I. Lenin "The State : A Lecture Delivered at the Sverdlov
 University, July 11, 1919" in Marx, Engels and Lenin On Historical
 Materialism (Moscow : Progress Publisher, 1976), p. 633.

2

V.I. Lenin Selected Works (Moscow : Progress Publisher, 1975),
 pp. 270 - 271.

ตกเป็นของชนชั้นครอบงำทางเศรษฐกิจ และเมื่อพลังการผลิตพัฒนาไปสู่ระดับใหม่ ความสัมพันธ์ทางการผลิตถูกทำให้เปลี่ยนไปและสังคมพัฒนาไปสู่ขั้นตอนใหม่ ผลของการต่อสู้ทางชนชั้นในสังคมทำให้ชนชั้นที่เดิมโตมาพร้อมกับวิธีการผลิตใหม่ที่ก้าวหน้ากว่าพัฒนาตนเองจนกลายเป็นชนชั้นครอบงำทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็งในสังคมได้แล้ว พวกเขาจะใช้อำนาจทางชนชั้นซึ่งได้เปรียบกว่าของตนไปช่วงชิงเอาอำนาจรัฐมาเป็นของตน รัฐจึงตกอยู่ภายใต้การครอบงำและเป็นเครื่องมือของชนชั้นใหม่นี้ไป ซึ่งเป็นเช่นนี้เรื่อยไปในแต่ละขั้นตอนของพัฒนาการทางสังคม

นี่เป็นข้อสรุปการมองรัฐในทัศนะแรกซึ่งมาร์กซ์, เองเงิลส์และเลนิน ใช้อธิบายวิวัฒนาการของมันและความสัมพันธ์กับชนชั้นทางเศรษฐกิจ การอธิบายในลักษณะนี้ทำให้ดูราวกับว่ารัฐโดยทั่วไปแล้วจะต้องตกอยู่ภายใต้การครอบงำและเป็นเครื่องมือของชนชั้นครอบงำทางเศรษฐกิจ ในสังคมทางรัฐเป็นเครื่องมือของเจ้าของทาส ในสังคมศักดินา รัฐตกเป็นเครื่องมือของชนชั้นเจ้าที่ดินและในสังคมทุนนิยมรัฐก็เป็นเครื่องมือของชนชั้นนายทุน ปฏิบัติการต่าง ๆ ของรัฐล้วนมีเป้าหมายและเป็นไปตามคำบัญชาการของเจ้าของทาส, เจ้าที่ดินหรือนายทุนจึงเป็นชนชั้นครอบงำทางเศรษฐกิจในสังคม เพื่อผลประโยชน์ของพวกเขา และดูราวกับว่าในแต่ละสังคมและแต่ละขั้นของพัฒนาการของมันจะมีชนชั้นที่มีอำนาจทางชนชั้นครอบงำในสังคมได้อย่างเด็ดขาดเพียงชนชั้นเดียวและมีความเป็นเอกภาพในตัวเอง และชนชั้นครอบงำนี้สามารถถ่ายอำนาจครอบงำทางชนชั้นไปสู่อำนาจรัฐได้อย่างอัตโนมัติ คือเมื่อมีอำนาจทางเศรษฐกิจก็จะส่งผลให้มีอำนาจทางการเมืองและเข้าไปกุมอำนาจรัฐได้ในทันที

ภายหลังมรดกกรรมของเลนินแล้ว การอธิบายรัฐในแนวนั้นได้กลายเป็นกระแสหลักที่มีอิทธิพลครอบงำการศึกษาเรื่องรัฐของนักมาร์กซิสต์ในยุคต่อมาอย่างมาก เช่นเดียวกับที่ทฤษฎีอธิบายพัฒนาการของสังคมในแนวคิง 5 ขั้นได้เข้ามาครอบงำการศึกษาวิเคราะห์สังคมของลัทธิมาร์กซ์ในยุคศักดินาเรื่องอำนาจ การอธิบายรัฐแบบกลไกละเอียดวิธีทางแบบวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (Historical Materialism) แทกกลับหันไปหาวิธีการ "วัตถุนิยมทางเศรษฐศาสตร์" (Economic Materialism) โดยถือว่าโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจเป็นอย่างไร รัฐซึ่งเป็นโครงสร้างเบืองบนย่อมต้องสอดคล้องกันก็ได้เข้ามาครอบงำการศึกษาเรื่องรัฐ นับเป็นการทำลายคุณค่าทางทฤษฎีของลัทธิมาร์กซ์ โดยตรง ฉะนั้นนับแต่เลนินตาย

ตอบโต้ทวิจารย์ดังกล่าวโดย Miliband ในปีถัดมา¹

แม้ว่าทั้ง Miliband และ Poulantzas ต่างก็ถูกจัดอยู่ในกลุ่มลัทธิมาร์กซ์ที่ให้ความสำคัญกับตัวกำหนดทางการเมือง (Marxist Political Theory) และอธิบายรัฐควยแนวการวิเคราะห์แบบที่สอง (The Secondary View of the State) ที่พยายามอธิบายรัฐในลักษณะที่มึ่ความเป็นอิสระที่มึ่สัมพันธ์กับชนชั้นครอบงำ (Relative Autonomy of the State) ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับอำนาจทางชนชั้น หากได้เป็นแบบอัตโนมัติที่ว่าอำนาจรัฐเป็นของชนชั้นครอบงำอย่างเด็ดขาด อย่างไรก็ตาม Miliband และ Poulantzas ก็มีความแตกต่างในการอธิบายรัฐคือ Miliband อธิบายรัฐในฐานะเป็นเครื่องมือในการครอบงำทางชนชั้น (The State as an Instrument of Classdomination) ขณะที่ Poulantzas อธิบายรัฐแบบโครงสร้าง (Structuralist)

วิวาทะครั้งนี้ยังได้ดึงเอานักลัทธิมาร์กซ์ทั้งที่เห็นด้วยกับข้อเสนอของบุคคลทั้งสองและที่ไม่เห็นด้วยเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างมากมาย แต่ศูนย์กลางของความสนใจในการวิวาทะครั้งนี้อยู่ที่การวิเคราะห์รูปธรรมของรัฐในสังคมทุนนิยมที่ก้าวหน้า ฉะนั้นแม้ว่าการถกเถียงทางทฤษฎีในครั้งนี้จะทำให้การอธิบายเรื่องรัฐในเชิงทฤษฎีกระจ่างชัดเจเนียงขึ้นก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถถือเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปที่จะนำไปอธิบายรูปธรรมที่เป็นจริงในสังคมต่าง ๆ ได้เหมือนกันหมด โดยเฉพาะรัฐในสังคมกึ่งพัฒนา ซึ่งมีโครงสร้างทางชนชั้นสลับซับซ้อน

1

Raph Miliband, "The Capitalist State Reply to Nices Poulantzas,"

New Left Review No. 59, Jan/Feb 1970.

เลนินเคยกล่าวเตือนไว้ว่า " . . . การที่จะอธิบายปัญหาของรัฐ
 ใต้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ที่สุดนั้น อย่างน้อยจะต้องยอมไปอธิบายเชิงประวัติศาสตร์ของมันอย่าง
 คร่าว ๆ ถึงกำเนิดและพัฒนาการของมัน . . . ต้องไม่ลืมที่จะให้ความสำคัญกับความต่อเนื่อง
 ทางประวัติศาสตร์ของมัน และทดสอบทุก ๆ คำถามจากประเด็นที่ว่าปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้นใน
 ประวัติศาสตร์อย่างไร อะไรคือขั้นตอนสำคัญในการพัฒนาของมันและจากประเด็นพัฒนาการของ
 มันนี้จึงนำมาอธิบายสภาพปัจจุบันของมัน " ¹

นั่นก็คือจะต้องยึดกุมอยู่กับวิธีการวัตถุนิยมประวัติศาสตร์มาอธิบายรูปธรรมของการ
 คลื่นคล้ายขยายตัวของมันและแน่นอนที่สุดจะต้องอธิบายควบคู่ไปกับการต่อสู้ทางชนชั้น การต่อสู้
 ทางชนชั้นและพัฒนาการแต่ละขั้นของโครงสร้างสังคม

¹ V.I. Lenin "The State : A Lecture . . ." Ibid., p. 631.